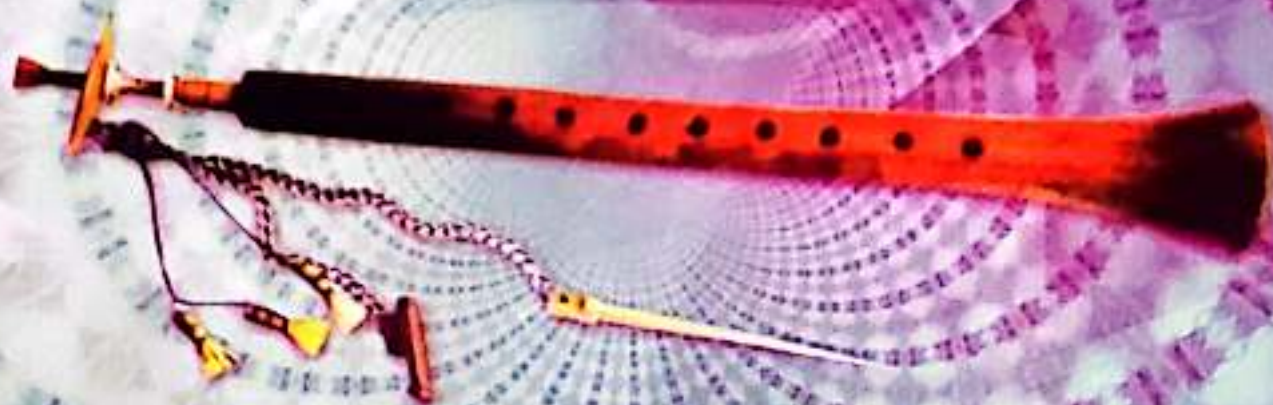

МУЗАФФАР НАИМОВ

МЕТАР НАВОЛАРИ

МУЗАФФАР НАИМОВ

МЕТАР НАВОЛАРИ

Тошкент
«Янги аср авлоди»
2008

Ушбу ўқув қўлланмада ўзбек халқ чолғуларидан саналмиш метар чолғуси ҳақидаги маълумотлар илк бора ўқувчилар ҳукмига ҳавола этилмоқда.

Рисолада шунингдек, метар чолғусининг бошқа ўхшаш чолғулардан фарқли томонлари, метар ижрочилари, фотосуратлар ҳамда нотага туширилган метар куйларининг баъзилари имкон қадар келтирилган.

Қўлланмада келтирилган маълумотлар мусиқа таълими йўналишининг халқ чолғу бўлимлари ҳамда созандачилик санъати билан шуғулланувчилар учун фойдадан ҳоли эмас.

Масъул муҳаррир:

Рустамбек АБДУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон санъат арбоби, санъатшунослик
фанлари доктори, профессор

Тақризчи:

Нормурод БАКАРОВ,
Термиз санъат коллежи «Анъанавий
ижрочилик» кафедраси мудири

Услубий қўлланма Термиз Давлат университети Педагогика ва мусиқа факультети мусиқа таълими кафедрасининг 1-сонли, Термиз Санъат коллежи илмий кенгаши ҳамда «Анъанавий ижрочилик» кафедрасининг 1-сонли йиғилиши қарорига биноан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-08-249-6

© Наимов Музаффар, «Метар наволари». «Янги аср авлоди», 2008
йил

КИРИШ

Мустақил Ўзбекистонимизнинг ҳар бир вилояти ўзига хос такрорланмас анъаналари, урф-одатлари, турли маросимлари, шу маросимлар билан боғлиқ кўшиқлари, мусиқалари, ўйинлари ва мусиқа чолғуларига эга. Хоразмда бўламон, гармон, доира, тор, кўшнай, қайроқ, Фарғона ва Тошкентда рубоб, доира, чанг, гиж-жак, танбур, сато, дутор, ноғора, карнай, сурнай, Бухоро ва Самарқандда дўмбира, доира, қайроқ, занг, рубоб, дутор, танбур, Сурхондарё ва Қашқадарёда эса чанқовуз, дўмбира, ғажир най, сибзизиқ, шувиллоқ, сурнай, доира ҳамда метар мусиқа чолғуларида ижро этиш анъаналари ҳозирга қадар давом этмоқда.

Сурхондарё воҳасида номлари келтирилган мусиқа чолғуларини орасида метар чолғуси ҳақида маълумотлар деярли йўқлигини ҳисобга олиб, чолғунинг уста ижрочилари фикр мулоҳазаларига, исботларига таянган ҳолда баҳоли қудрат шу хусусда маълумот беришга жазм этдик.

Ёшлигимдан метар наволарини жуда кўп эшитганман. Айниқса, «Синахарож», «Қадимий Ироқ» куйлари тўй кунини тоғ саҳардан ижро этилганда унинг сеҳрли ноталари инсонни қанчалик сеҳрлаб, маҳлиё қилиб қўйишини сўз билан ифода қилиб бўлмайди. Бу ҳолатни ҳис қилиш учун, албатта, Сурхон воҳасининг Денов, Бойсун, Узун, Олтинсой, Сарносие туманларида ўтказиладиган тўй маросимларининг бевосита иштирокчиси бўлишингиз керак. Чунки бу тўйлар метарнинг жозибали куйларисиз ўтмаган ва ўтмайди. Халқимизда «минг бор эшитгандан бир бор кўрмоқ афзал» деган гап ҳам албатта бежизга айтилмаган.

Яқин йилларгача метар ва сурнай битта чолғу асбоби бўлса керак деб ўйлаб юрар эдим. Жуда кўп изландим, ёши улуг санъаткорлар билан учрашиб уларнинг фикрлари билан ўртоқлашдим.

Ваҳоланки, синчковлик билан ўрганиб чиқилганда метар билан сурнай кўриниш жиҳатидан ўхшаш бўлсада, бир-биридан

жуда катта фарқли жиҳатлари борлигига амин бўлдик. Ушбу рисолаани ўқиб чиққан санъат ихлосмандлари метар билан сурнайнинг фарқи, метар куйлари, унинг моҳир ижрочилари, репертуарлари ва бошқа маълумотлардан бохабар бўлишди. Метар ҳақида илк бора маълумот келтирилган ушбу рисола ҳақидаги фикр мулоҳазаларинини мамнуният ила кутиб қоламиз. Китоб орқали оз бўлсада метар чолғуси ҳақида тасаввурингизга ойдинлик киритолсак ўзимизни бахтиёр ҳисоблар эдик.

МЕТАР

Сурхондарё қадимдан сўзга бой бахшилари ва уларга доим ҳамоҳанг бўлувчи дўмбира, чорвадор чўпонларимизнинг азалӣ ҳамроҳи, суянчиғи ҳисобланган ғажир най, сибизиқ, мо-моларимиз, боболаримизнинг дил нолаларини тўлқинланти-рувчи чанқовуз, тўй, сайишларимизнинг хабарчиси сурнай, метар, мафтункор усуллари билан кўнгилларга илиқлик бахш этувчи доира, хаёлларга бурковчи шувиллоқ каби мусиқа чол-ғулари ва халқ кўшиқлари билан танилган воҳадир. Сурхон-дарё мусиқа чолғуларининг тарихи узоқ ўтмишга бориб тақа-лади. Археолог олимларимиз томонидан олиб борилган қазил-ма ишлар чоғида топилган манбалар бу воҳада қадимдан му-сиқа чолғулари бўлганлигига тўла асос бўла олади. Воҳа му-сиқа чолғулари тарихига онд кўп маълумотлар борлигини ино-батга олиб, фақат метар чолғуси ҳақида фикр юритишни ло-зим топдик.

Маълумки, мусиқа чолғулари тўрт гуруҳга бўлинади: аэро-фонлар (пуфлама), хордофонлар (торли), мембрафонлар (урма зарбли) ва иднофонлар (ўзи садо берувчи урма зарбли). Мана шу тизим ҳар бир чолғу турининг орғонологик ўхшатилиши имконини берган ҳолда, учта асосий хусусиятга эга. Улар – асбобнинг тебратилиши хусусиятлари, шакл тузилиши хусу-сиятлари ва товушни чиқариш, идрок этиш усули¹.

Аэрофонлар(пуфлама дамли) гуруҳига кирувчи ғажир най, сибизиқ, шувиллоқ, сурнай ҳамда метар мусиқа чолғулари Сур-хондарёда кенг тарқалган.

Авваламбор, «меҳтар» ва «метар» сўзларининг маъносига аниқлик киритиб олсак.

«Меҳтар» (уста) – ўз касбини пухта эгаллаган мусиқачи созан-да² У форсий сўз бўлиб, улуғ жаноб маъноларини англатади.

Ўтмишда хон саройида хизмат қилувчи сурнайчи, карнайчи, ноғорачи ва доирачишлардан иборат созандалар гуруҳининг етак-

¹ Женевьев Дурнон. Анъанавий мусиқа ва мусиқа чолғуларини тўплаш бўйича қўлланма. 2003 йил Ўзбекистондаги ЮНЕСКОнинг ваколатхонасида тайёрланган ва нашр этилган. – 16 б.

² Акбаров И.А. Мусиқа луғати. –Тошкент: Фафур Фулом номида- ги «Адабиёт ва санъат» нашриёти. 1987 йил. – 201 б.

чиси ва бошлиғи саналган. Меҳтарлар энг моҳир, тажрибали, маҳсуе сурнай йўлларини ва ноғора усулларини пухта эгаллаган устоз сурнайчи ёки ноғорачилардан тайинланган. Халқ орасида тарқалган қўғирчоқ ўйинлари томошаларига жўр бўлувчи, шунингдек, тўй базмларда, миллий байрамларда, сайлларда иштирок этувчи сурнай-карнай-ноғора дастасининг бошлиғи ҳам меҳтар деб юритилган¹.

«Метар» эса Сурхондарёнинг Денов, Бойсун, Олтинсой, Сарносё, Узун туманларида кенг тарқалган қадимий пуфлама ёғоч мусиқа чолғусининг номи (1-расм).

Метар чолғусининг моҳир, уста ижрочилари исмлари ёнига ҳурмат маъносиди меҳтар сўзи қўшиб чақирилади. Бойсунда Дони меҳтар, Ҳамро меҳтар, Ражаб меҳтар, Деновда Жаббор меҳтар, Нозим меҳтар, Умр меҳтар, Баҳриддин меҳтар, Фахриддин меҳтар, Абдулла меҳтар, Файзулло меҳтар, Олтинсойда Имомали меҳтар, Тўхта меҳтар, Парда меҳтар ва бошқаларни мисол келтиришимиз мумкин. Метар шаклан сурнайга ўхшасада, лекин жуда кўп қирралари билан яъни, катта кичиклиги, овоз тембри, товушлар жойлашуви, диапазони, ясалиши, пуфлайдиган қамиши, нили ва асосий корпусдаги тешикчаларнинг сони билан кескин фарқ қилади. Метар тут, ёнғоқ, тўғдона, ўрик, олма каби дарахтларнинг танасидан ясалади. Айниқса, мевали ўрик дарахтининг сояда қуритилган танасидан кўпроқ ясалади. Ўрик дарахтининг мағзи, яъни данагининг ширинлиги ҳам инобатта олинган. Данаги аччиқ дарахтлар деярли ишла-тилмаган. Айтишларича, данаги аччиқ ўрик дарахтининг танасидан ясалган метарнинг товуши пастроқ чиқар эмиш.

Юқорида номлари санаб ўтилган дарахтлардан ясалган метар чолғуси зиғир ёғига олти ойдан бир йилгача ботириб қўйилган. Бундай қилинишига сабаб, ёзда иссиқ, қишда совуқ бўлганида ясалган ёғоч асбоб ўз хусусиятини йўқотмайди. Қолаверса, метарнинг баъзи жойлари ёрилиши ва товуш ўзгаришига сабаб бўлмаслиги учун ҳам шундай қилинади. Метарнинг бош қисми каъба дейилади ва сурнайнинг бош қисмидан кенгроқ ва юлқалигидан фарқланиб туради (2-расм).

Метарда чап ва ўнг қўл бармоқлар билан ёпиладиган саккизта юқори томондан, битта пастки томондан тешикчалари бор.

¹ Ўзбекистон Миллий Энциклопедияси. V том. Давлат илмий нашриёти. –Тошкент: 2003 йил. – 639 б.

Пастки тешик чап қўлнинг бош бармоғи билан беркитилади. Сурнайда эса тешикчалар сони камроқ: еттига тешик юқорига ва битта пастки томонда тешиклар мавжуд (3-расм).

Метарнинг асосий корпусига ёғочдан ясалган «болор» ўрнатилиб киргизилади. Болорнинг бошқача номлари ҳам мавжуд: бачки, мудштук, баъзан уни метарнинг болачаси ҳам дейишади. «Болор» сурнайда ҳам бўлади. Лекин метардаги «болор» сурнайнинг «болор»идан калталиги ва тешиги битталиги билан фарқ қилади (4-расм).

«Болор»нинг вазифаси «нил»нинг мустаҳкам жойлашувини таъминлаб асбобдан чиқадиган товушнинг чиқишига ёрдам беради.

Метарнинг асосий корпусига болор жойлаштирилгандан сўнг «нил» ўрнатилади. «Нил» кумуш, мис, подшойи тангалардан ясалади. Метарнинг нили сурнайнинг нилидан иккита қуббаси билан фарқ қилади. Сурнайда «қубба» битта бўлади (5-расм).

Метар «нил»идаги «қубба»нинг биттаси метар корпусига нилнинг жойлашувини мустаҳкамлайди, иккинчиси эса «дампеш»ни пастга тушиб кетишидан сақлайди. «Дампеш» ҳайвонларнинг шохидан, ёғочдан ва оддий темир тунукалардан ҳам ясалади (6-расм).

«Дампеш» ижрочи учун нафасни узоқ ушлаб чалишда ва лабларнинг таянч ҳолатига ёрдам беради.

«Дампеш» форсча сўздан олинган бўлиб, «нафас қайтаргич» деган маънони англатади.

«Нил» «қубба»сининг устки қисмида «дампеш» қўйилгандан кейин, унинг учки қисмига «най пачоқ» кийгизилади. «Най пачоқ»ни баъзи чолғучиларимиз «хас», «қамиш» деб ҳам айтишади. «Най пачоқ» оддий қамишнинг ён томонидан ўсиб чиқадиган урғочи ёки етим қамишдан II шаклида қирқилиб пастки қисми ғалтак ипи билан чиройли боғланиб ясалади. Сурнайда ўрнатилган «най пачоқ» метардагига қараганда каттароқ ясалади. Метарда қўйиладиган «най пачоқ» кичик ва нозикроқ боғланиб ясалади (7-расм).

Метар чалиниб бўлганидан кейин «най пачоқ» олиниб «исканжа»га қистирилади. «Исканжа» ғарров қамишдан ясалиб, «най пачоқ»нинг эркин қуриши ва уни ташқи таъсирдан шикастланишидан сақлайди (8-расм).

«Исканжа»ни баъзи ижрочилар «утуг», «қин», «филоф», «қисқич» деб ҳам аташади. Метарни чалишга ҳозирлаш учун «най

пачоқ» намланиб, унинг ички ҳаво ўтадиган тешиги «Сумма» ёрдамида кенгайтирилади (9-расм).

«Сумма»ни баъзи чолғучилар «сих», «сим чўп», «тиқин» деб ҳам айтишади. «Сумма» мис, кумушдан ясалади. Унинг афзаллиги яна шундан иборатки, метар чалиниб бўлгандан кейин нили олинади. «Сумма» эса «нил»нинг ички қисмига киргизилади. «Нил»нинг жуда нозиклиги эътиборга олинаиб, «сумма» уни ташқи таъсирдан шикастланишдан сақлайди (10-расм).

«Нил»га ўрнатилган «дампеш», «най пачоқ», доим «дампеш»га осилиб турадиган «исканжа», «сумма» – буларнинг жамламаси «найвор» дейилади (11-расм).

Сурнайнинг узунлиги 470 мм гача бўлса, метарнинг узунлиги метар турига боғлиқ ҳолда уста томонидан ясалади. Метарнинг уч хил тури мавжуд: «зил» метар, «боми зил» метар ва «боми» метар.

1.«Зил» метарда ижро этиш енгилроқ бўлганлиги сабабли, кўпроқ янги шогирдларга бошлаш, ўрганиш учун мўлжалланган бўлади.

2.«Боми зил» метар «зил» метарга қараганда мураккаброқ ижроси билан, овозининг баландлиги билан ҳам фарқ қилади.

3.«Боми» метар эса устоз шогирд анъанасига биноан шогирд ижрода дам қайтариш тажрибаларини пухта эгаллаб устоз дуосини олган бўлса, шу метарда ижро этиши мумкин бўлган.

Метар ижроси оғиз бўшлиғида ҳавони «най пачоқ» орқали пуфлаш йўли билан ҳосил бўлади. Метарнинг товуш тембри сурнайникидан йўғон, баланд, кучли, жарангдор ва ёқимлилиги билан фарқ қилади. Сурнайнинг товуш диапазони кичик октава «фа» нотасидан иккинчи октава «фа» нотасигача, «метар»да эса «ре» кичик октавадан «ре» иккинчи октавагачадир (нота мисолида).

Метар товуш қатори диатоник бўлиб, фақатгина моҳир, тажрибали уста ижрочиларгина бармоқларнинг моҳирона ҳаракат-

томони билан ҳам бу машқ бажарилган (15-расм). Машқларнинг давоми сифатида «най пачоқ»нинг ўзини ҳам шогирдга бериб соатлаб гуфлатишган (16-расм). Бу машқлар оёлар давомида бажарилган. Машқларнинг асосий мақсади ютма, яъни қайтарма нафасни ўзлаштириш бўлган. Метар репертуари ранг-баранг ва бир-бирини такрорламайдиган чиройли оҳангли куйлардан иборатдир. «Шингила», «Доллама», «Мавриги», «Чаппақарс», «Чорқарс», «Кўча боғи», «Дучава», «Синахарож», «Чорлов», «Пойга», «Бойсунча», «Қадимий Ироқ», «Келмади» ва ҳоказолар шулар жумласидандир. Метарда бу куйлар ижро этилганда беихтиёр тинглаб турган киши елка, оёқ, қўлларини қандай қилиб ҳаракатга келтирганини ўзи ҳам сезмай қолади. Метарни ўтирган ҳолда, юрган ҳолда ҳам чалиш мумкин. Метарнинг товуш баландлиги кучли бўлганлиги учун одатда очик ҳавода ижро этилади.

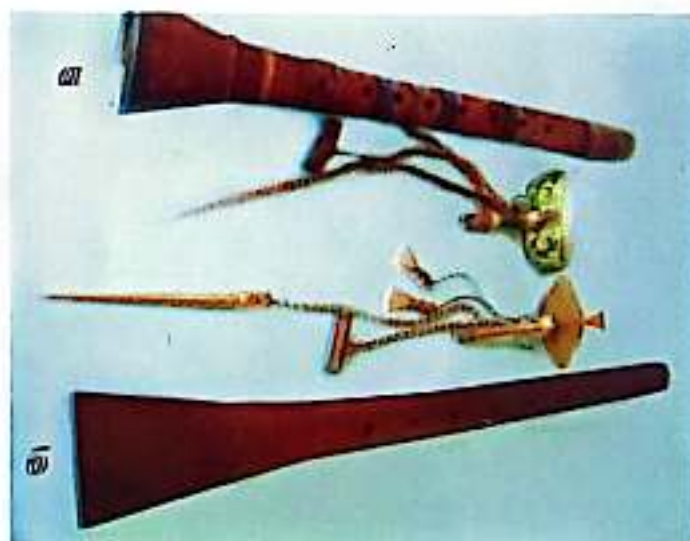
Денов туманининг тоғли Ўшор қишлоғида бўладиган суннат тўйлари ўзига хослиги билан ажралиб туради. Тўй куни тўй болани чиройли безатилган оқ отнинг устига миндиришиб, метарнинг шўх наволари остида қишлоқ айланишиб рақсга тушишади. Ўшорда базм эркаклар учун алоҳида, аёллар учун алоҳида, ҳаттоки болалар учун алоҳида ўтказилади. Базм ҳеч қачон метар наволарисиз ўтмаган. Рақсга тушувчилар доиранинг воҳага хос усуллари ва метарнинг ўйинбоп наволарига мос келадиган ҳаракатлар билан рақсга тушишади. Пиёда пойга, от пойга, кўпқари ўйинларида ҳам махсус куйлар ижро этилади. Шуни таъкидлаш лозимки, олдинлари базмларда метар, доирачи, ноғорачилар билан бирга от ўйинчилар ҳам бирга хизмат қилишган. От ўйинчининг даврага кириб келиши учун махсус куйлар чалинган. Тўй эгалари суннат бўлаётган болаларни от ўйинчининг эгарини олдига ва орқасига ўтирғизишади. От ўйинчи маълум вақтгача болаларни шу зайлда давра айлантириб рақсга тушади. Тоғли Вахшивор тўйларида базм аёллар ва эркакларга бир вақтда берилади. Бунда ҳам метарда шу қишлоққа хос куйлар доира, ноғорачилар жўрлигида ижро этилиб, от ўйинчи ҳам албатта даврага янада хурсандчилик кайфиятини бахш этган. От ўйинчининг айниқса, метар куйларига хос, мос оёқ, қўл ҳаракатлари томошабинни беихтиёр сеҳрлаб қўяди.

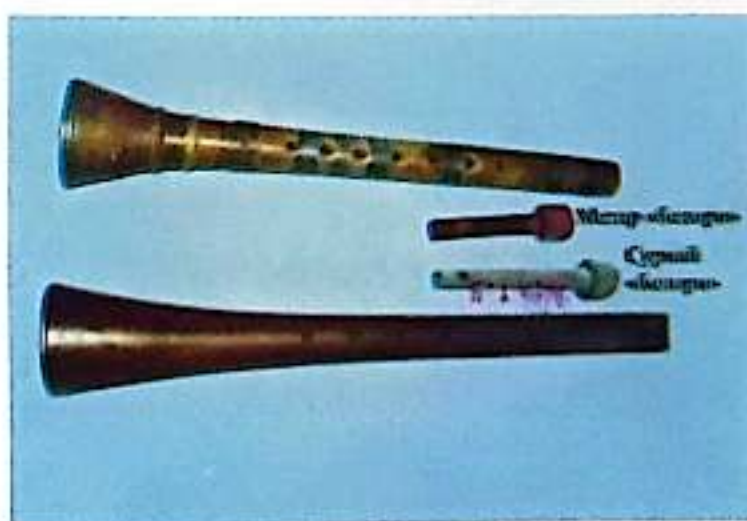
1-расм

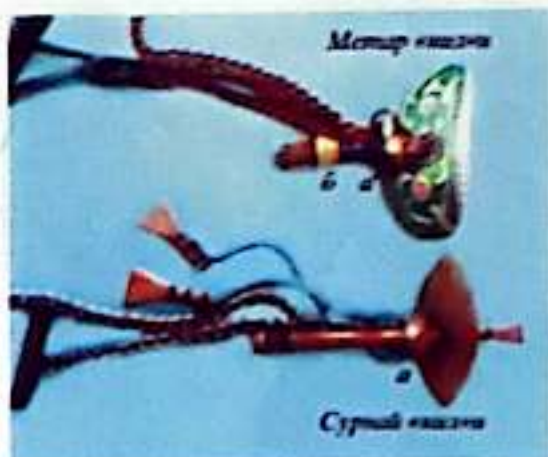
2-расм. а – метарнинг «каъба» қисми,
б – сурнайнинг «каъба» қисми

3-расм. а – метар, б – сурнай

4-расм. а – метар «болор»и, б – сурнай «болор»и

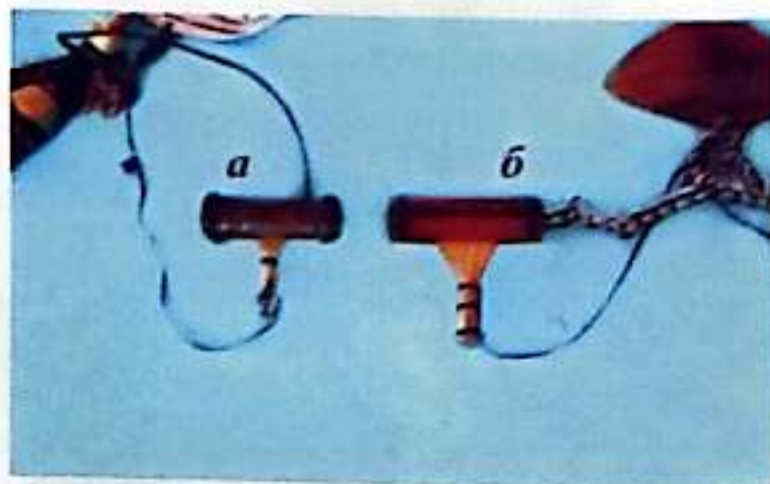
5-расм. Метар «шил»и:
а) 1-кубба, б) 2-кубба; сурнай «шил»и: а) кубба

6-расм. а – метар «дампеш»и,
б – сурнай «дампеш»и

7-расм. а – метар «Най пачог»и, б – сурнай «Най пачог»и

8-расм. а – метар «исканжа»си, б – сурнай «исканжа»си

9-расм. а – «сумма», б – «Най пачоқ»

10-расм. «Сумма»нинг (а) «Нил»га (б) киргизилган ҳолати

11-расм. а – «неканжа», б – «дампеш», в – «най пачоқ», г – «шил», д – «сумма»

12-расм

13-рәсәм

14-рәсәм

15-рәсәм

16-рәсәм

ХАЛҚ КУЙЛАРИ

ЧОРЛАШ КУЙИ

Абдулла Ўринов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган

оёича

Денра үеули

rit

The musical score is written in 2/4 time. It begins with a piano introduction in the left hand, marked 'оёича' (piano). The main melody is in the right hand, starting with a vocal line marked 'Денра үеули'. The score consists of 12 staves. The first staff is the piano introduction. The second staff is the vocal line. The third through eleventh staves are instrumental accompaniment for the piano. The twelfth staff is the vocal line, marked 'rit' (ritardando), ending with a double bar line.

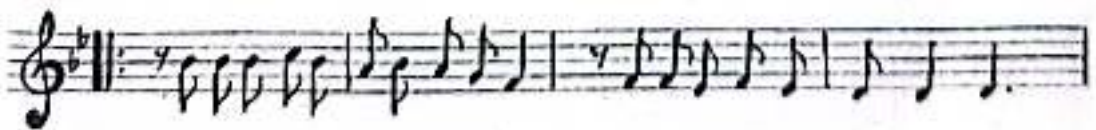
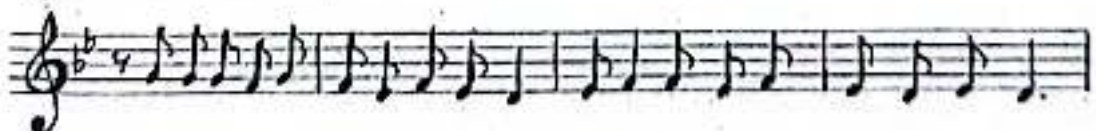
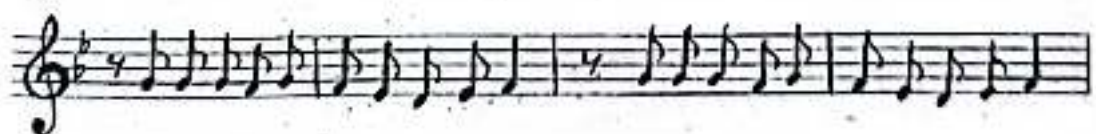
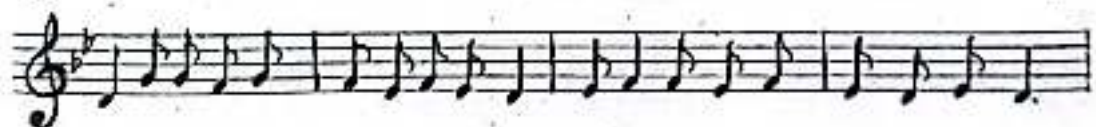
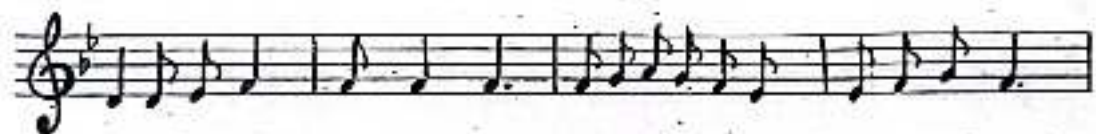
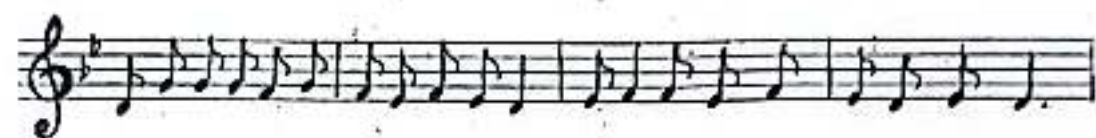
ШУТИСА

Византиски Ориген ижростъ акостава
М. Пашинов нотала олло

The image shows a musical score for the piece 'ШУТИСА'. It consists of ten staves of music. The first staff is a vocal line with the lyrics 'Давра зорун' written below it. The remaining nine staves are instrumental accompaniment. The music is written in a key with one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests. The score concludes with a double bar line.

ҚИЗЛАР ҶСМАСИ

Фахриддин Орипов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган

ПОЙГА

*Абдулла Ўринов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган*

НОҒОРА КУЙИ

*Имомали Халилов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган*

Тез

Ашша ушша

The musical score consists of ten staves. The first staff is in 8/8 time and includes the tempo marking 'Тез' and the lyrics 'Ашша ушша'. The subsequent staves are in 2/4 time. The score features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The piece concludes with a double bar line and repeat signs.

КЎЧА БОҒИ

Фахриддин Орипов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган

ЎРТАГА ТЕВ

ДОНЕХ УСУЛИ

The image displays a musical score for the piece 'KUCHA BOGI'. It begins with a vocal line in the first staff, marked 'ЎРТАГА ТЕВ' and 'ДОНЕХ УСУЛИ'. The score then consists of ten staves of piano accompaniment, each starting with a double bar line and a repeat sign. The music is written in a single melodic line on a treble clef staff. The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, as well as rests. The piece concludes with a final cadence marked with a double bar line and repeat sign, followed by a fermata over the final notes.

БОЙСУН МАВРИГИ

Абдулла Ўринов ижроси асосида
М.Наимов нотага олган

The musical score consists of a double bass line at the top and ten treble clef staves below. The double bass line begins with the tempo marking "ШУХРОК" and the title "Дарга устони". The notation includes various rhythmic values such as eighth and sixteenth notes, and rests. The key signature is one flat (B-flat), and the time signature is 8/8. The score concludes with a fermata and a decorative flourish.

МЕТАР ЧОЛҒУСИНИНГ ТУЗИЛИШИ ҲАҚИДА УМУМИЙ МАЪЛУМОТ

1. «Найвор» – «Дампеш», «Най пачоқ», «Исканжа», «Сумма» қисмларининг жамланмаси.

2. «Дампеш» – ижрочи учун нафасни узоқ ушлаб чалишда ва лабларнинг таянч ҳолатини мустаҳкамлайдиган «найвор» қисми.

3. «Най пачоқ» – оддий қамишнинг ён томонидан ўсиб чиқадиган урғочи ёки етим қамишдан қирқилиб пастки қисми ғалтак ипи билан боғланадиган «найвор» қисми.

4. «Исканжа» – ғарров қамишдан ясалиб «най пачоқ»нинг эркин қуриши ва уни ташқи таъсирдан шикастланишдан сақлайдиган «найвор» қисми.

5. «Сумма» – мис, кумушдан ясаладиган учи ўткир кўринишдаги «найвор» қисми.

6. «Нил» – уста заргар, темирчиларнинг мис, кумушдан ясайдиган «найвор» қисми.

Биз метар чолғуси тарихи билан боғлиқ маълумотларни тўплашда яқиндан ёрдам берган юртдошларимизга ўз миннатдорчилигимизни билдирамиз ва улар ҳақида маълумот келтиришни лозим деб биламиз.

1. Халилов Имомали – 1929 йилда Олтинсой туманига қарашли катта Вахшивор қишлоғида деҳқон оиласида туғилган, миллати ўзбек. Метар чолғусида меъёрига етказиб ижро қила оладиган уста санъаткор. Ўндан ортиқ шогирдлар тайёрлаган. Шулардан – Абдулла Ўринов, Сапар Халилов, Ашур меҳтар, Зоир меҳтар, Тўхта Тошматовлар номини санаб ўтиш мумкин. Метар, унинг куйлари ҳақида маълумот, тўйлар ва устоз шогирд анъаналари ҳақидаги маълумотлар ёзиб олинган.

2. Ўринов Баҳриддин – 1944 йилда Денов тумани Сина қишлоғи, Кўкабулоқ маҳалласида ишчи оиласида туғилган. Кўп йиллар оддий ишчи бўлиб ишлаган, ҳозирда нафақада. Метар чолғусида мукаммал куйларни чала оладиган уста санъаткор кўплаб шогирдлар тайёрлаган. Метар билан сурнай чолғусининг фарқланиши, уларни яшаш ва шогирдлар тайёрлаш машқлари ёзиб олинган.

3. Ўринов Абдулла – 1968 йилда Денов тумани Ш.Рашидов жамоа хўжалигида ишчи оиласида туғилган. Денов шаҳар ма-

даният уйида созанда бўлиб ишлайди. Вилоятда кўзга кўринган, танилган моҳир чолғучи бўлиб, метар, сурнай чолғусининг етук ижрочиларидан биридир. Метар куйлари ёзиб олинган.

4. Тошматов Тўхта – 1949 йилда Олгинсой тумани Рамсовхоз қишлоғида ишчи оиласида туғилган. Ҳозирда нафақада, II гуруҳ ногирони бўлишига қарамай бир кўлда куйларни метар чолғусида маромига етказиб ижро этувчи чолғучидир. Халқимизнинг тўйларида хизмат қилиб кўплаб шогирдлар тайёрлаган. Метар чалиш сирлари ва ижрочилари ҳақида маълумотлар ёзиб олинган.

5. Орипов Фахриддин – 1967 йилда Денов тумани Ўшор қишлоғида ишчи оиласида туғилган. Ҳозирда Денов туман маданият уйига қарашли «Чор қарс» фольклор этнографик ансамблининг раҳбари бўлиб ишламоқда. Метар чолғусида ижро этиладиган куйлар «Шингала», «Чор қарс», «Доллама», «Мавриг»лар ёзиб олинган.

6. Қодиров Аъзам – 1950 йилда Термиз шаҳрида туғилган. 1984 йилда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика Университетининг мусиқа факультетини тамомлаган. Ҳозирда Термиз Давлат Университети «мусиқа таълими» кафедрасида ишлаб келмоқда. Сурнай ижро йўллари ҳақида маълумотлар ёзиб олинган.

7. Хўжамбердиев Ҳамза – 1954 йилда Шеробод туман, «Оқ кўрғон», маҳалласида туғилган. 1978 йилда Тошкент Давлат консерваториясини «Най» мутахассислиги бўйича тамомлаган. Ҳозирда Термиз санъат коллежида най мутахассислиги бўйича дарс бермоқда. «Метар» ва «Сурнай»да ижро этиш услублари ҳақида маълумотлар ёзиб олинган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Т.Визго. Ўрта Осиё мусиқа чолғулари. Тарихий очерк. –М.: 1980.
2. Ф.Кароматов. Узбекская инструментальная музыка. Издательство Литературы и искусства имени Гафура Гуляма. –Ташкент: 1972 г. -359 стр.
3. Женевиёв Дурнон. Анъанавий мусиқа ва мусиқа чолғуларини тўплаш бўйича қўлланма. 2003 йил Ўзбекистондаги ЮНЕСКОнинг ваколатхонасида тайёрланган ва нашр этилган. -149 б.
4. И.А.Акбаров. Мусиқа луғати. –Тошкент: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987 й. -448 б.
5. А.Одилов. Ўзбек халқ чолғуларида ижрочилик тарихи. –Тошкент: «Ўқитувчи», 1995 й. -128 б.
6. Р.Абдуллаев. Байсун – традиционная музыкальная культура. ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси. 2006 й. -124 б.

МУНДАРИЖА

Кириш	3
Метар	5
Халқ куйлари	11
Чорлаш куйи	11
Шингала	12
Қизлар ўсмаси	13
Пойга	14
Ноғора куйи	15
Кўча боғи	16
Бойсун мавриги	17
Метар чолғусининг тузилиши ҳақида умумий маълумот	18
Фойдаланилган адабиётлар	19

Адабий-бадиий нашр

МУЗАФФАР НАИМОВ

МЕТАР НАВОЛАРИ

Муҳаррир Маъмура ҚУТЛИЕВА
Техник муҳаррир Елена ДЕМЧЕНКО
Мусаҳҳиҳ Илҳом ҚОСИМОВ
Компьютерда саҳифаловчи Феруза БОТИРОВА

Босишга рухсат этилди 10.10.2008. Бичими 84x108 1/32
Босма тобоғи 0,625+вкл.0,125. Шартли босма тобоғи 1,5+вкл.0,21.
Адади 200. Буюртма 54.
Баҳоси келишилган нарҳда

«EI-Press» МЧЖда босилди.
100113. Тошкент, Чилонзор-8, Қатортол кўчаси, 60.

Мурожаат учун телефонлар:
Нашр бўлими 278-36-89;
Маркетинг бўлими 128-78-43.
Факс 273-00-14, e-mail: yangiasravlodi@mail.ru

ISBN 978-9943-08-249-6

9 789943 082496